

VIACJAZYČNÁ TRIEDA KROK ZA KROKOM

PRAKTICKÝ SPRIEVODCA

KOLEKTÍV AUTOROV Z INKLUCENTRA A KCV
VIACJAZYČNÁ TRIEDA
KROK ZA KROKOM
PRAKTICKÝ SPRIEVODCA

Vydavateľ a redakcia:

Inklucentrum – Centrum inkluzívneho vzdelávania,

Hattalova 3342/12, 831 03 Bratislava

Autorstvo: Kolektív autorov z Inklucentra a KCV

grafika: Dana Košková.

Technické údaje: rok vydania: 2026, prvé vydanie, počet strán 24

Tlačiareň: HV print, spol. s r. o., Hattalova 12/A, 831 03 Bratislava

ISBN-978-80-69169-11-1

inklucentrum.sk/

Co-funded by
the European Union

**Social
Innovation
Initiative**

Projekt „Podpora ukrajinských detí v integračnom procese v školách na Slovensku a v Českej republike“, č. ESF-SI-2024-UA-01_0021, spolufinancovaný Európskou úniou, ESF+ SI+

„Spolufinancované Európskou úniou. Názory a stanoviská vyjadrené v tomto dokumente sú výlučne názormi autora (autorov) a nemusia nevyhnutne odrážať názory Európskej únie alebo Agentúry pre Európsky sociálny fond. Európska únia ani poskytovateľ grantu nenesú zodpovednosť za tieto názory.“

ÚVOD

„Prežívam neistotu, vyhýbam sa komunikácii a myslím si, že sa voči mne v škole nesprávajú fér. Pociťujem úzkosť pri predstave, že mám prehovoriť.“

Nejak takto by mohli znieť slová, ktoré opisujú začiatky detí a mladých ľudí, ktorí prišli na Slovensko. Hoci východisková situácia žiakov a žiačok, s ktorými pracujeme, je rôznorodá, pobyt v novej krajine vždy sprevádzajú obavy, pochybnosti a mnohé otázky. Proces adaptácie na nové prostredie je zároveň vždy aj procesom zmierovania sa so stratou a opustením známeho. Domova. Zvládnuť takúto emocionálne náročnú situáciu a popritom si osvojovať nový jazyk, učiť sa v škole a budovať nové vzťahy predstavuje veľmi intenzívnu záťaž.

„Ako mám podporiť dieťa, ktorého jazyku nerozumiem a ktoré nerozumie mne? Netuším, čo sa deje za tým uzavretým výrazom a čo znamená uhýbavý pohľad. Kde začať?“

Aj učitelia a učiteľky v školách spolu s odbornými zamestnancami sú postavení pred výzvou, na ktorú neboli pripravovaní. Rovnako ako ich noví žiaci a žiačky pociťujú neistotu a možno i stres z toho, ako byť čím najlepším sprievodcom pre tých, ktorí si hľadajú nové bezpečné miesto tu, na Slovensku.

Cesta postupnej adaptácie na nové prostredie nie je priamočiara - má mnohé odbočky a niekedy môžeme mať dokonca dojem, že sa vraciame späť. Vďaka práci Inklucentra a Krajského centra vzdelávania v Plzni, ktoré sa venujú vzdelávaniu detí a mladých ľudí s odlišným materinským jazykom, sme zozbierali užitočné skúsenosti s komplexnou podporou týmto deťom. Na základe nich sme identifikovali kroky na tejto ceste adaptácie, ktoré môžeme urobiť spolu s deťmi a mladými ľuďmi, aby sme im ju čo najviac uľahčili. Často nie sú potrebné veľké a nákladné opatrenia, naopak, sú to práve drobné, prirodzené ľudské gestá, ktoré dokážu celý proces spríjemniť, a to nielen žiakom s odlišným materinským jazykom, ale celej triede.

Pokračujeme tak s témou, ktorú sme rozvinuli v bulletine [„Deti z cudziny... a rozmanitosť triedy“](#), v ktorom podrobnejšie opisujeme jednotlivé oblasti komplexnej podpory pre deti z cudziny. V tomto texte sa na komplexnú podporu pozeráme z inej perspektívy.

Sledujeme cestu dieťaťa školou krok za krokom: od prípravy na jeho príchod, cez prvý deň a prvé týždne až po obdobia, keď sa adaptácia môže skomplikovať alebo keď mladý človek začne premýšľať o svojej budúcnosti. Je praktickým sprievodcom pre každodenné rozhodnutia a situácie, ktoré v škole vznikajú. Veríme, že sa nám takto podarí zmierniť neistotu sprevádzajúcu toto náročné a dôležité obdobie v triedach so žiakmi a žiačkami s odlišným materinským jazykom.

Kolektív autorov

„Na začiatku som sa bál hovoriť a nevedel som, čo bude ďalej. Teraz sa odvážim rozprávať, vybavím si veci sám a mám ciele, za ktorými chcem ísť. Chcem sa ďalej zlepšovať.“

14-ročný chlapec z Ukrajiny

PRÍBEH OLEKSANDRA

Popri všeobecných odporúčaníach nás bude sprevádzať aj jeden konkrétny príbeh – príbeh chlapca, ktorého budeme volať Oleksandr. Jeho cesta školou mala veľa zákrut a stretneme sa s ňou na rôznych miestach tohto textu.

1. PRED NÁSTUPOM

Úspešná adaptácia sa nezačína až vo chvíli, keď dieťa prvýkrát vstúpi do triedy. Prvé kroky k začleneniu do školy môžeme podniknúť už skôr – keď pripravujeme podmienky na jeho prijatie. Administratíva je dôležitá, ale nejde len o ňu. To najpodstatnejšie sa deje v spoločnom rozhovore, do ktorého zapojíme všetkých, ktorých sa nástup nového žiaka či žiačky dotkne. Príprava na prijatie žiaka či žiačky s odlišným materinským jazykom preto zahŕňa komunikáciu s učiteľmi a školským podporným tímom, s rodičmi dieťaťa, ako aj s triednym kolektívom. Porozumenie a hľadanie efektívnych ciest začlenenia si nevyžaduje veľké zdroje, ale jednoduchú ľudskú empatiu a vzájomnú spoluprácu.

Čo teda robiť ešte pred nástupom dieťaťa?

Môžeme si určiť malý tím učiteľov a odborných zamestnancov, v ktorom sa rozdelia jednotlivé úlohy spojené s prijatím a adaptáciou dieťaťa. Dôležité je postupovať jednotne a zdieľať relevantné informácie. Ideálne je spolupracovať s členom vedenia školy, triednym učiteľom, členom školského podporného tímu, učiteľkou slovenského jazyka, pedagogickým asistentom.

Podpora detí s odlišným materinským jazykom funguje najlepšie, keď sa deje v spolupráci a neostáva len na jednom človeku. **Učitelia by nemali mať pocit, že sú na túto úlohu sami.**

Prvé stretnutie s rodičmi – informácie plynú oboma smermi

Prijímací rozhovor býva často prvým kontaktom rodiny so školou. Je priestorom pre výmenu dôležitých informácií, ktoré môžu znížiť pocit neistoty u oboch strán. Vyhradený dostatočný čas a nerušený priestor, pokojný hlas a úsmev môžu ubezpečiť rodičov, že ich dieťa bude v dobrých rukách. Prvý dojem môže výrazne ovplyvniť ďalšiu spoluprácu. Hoci na začiatku môžeme mať pocit, že ide o energiu vynaloženú navyše, z dlhodobého hľadiska ide o efektívnu investíciu, ktorá sa nám v procese adaptácie vráti. Pomôže totiž škole ušetriť čas a energiu, ktoré by inak vynakladala na riešenie neskorších komplikácií.

OKREM ADMINISTRATÍVNYCH NÁLEŽITOSTÍ JE DOBRÉ ZISTIŤ DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE O DIEŤATI. MÔŽEME SA PÝTAŤ:

Akými jazykmi dieťa hovorí?

Aká bola doterajšia vzdelávacia i životná cesta dieťaťa?
Aké školy a aké miesta doteraz navštevovalo?

Čo má rado?
Aké záujmy má,
aké voľnočasové aktivity realizuje?

Čo mu v novej škole robí najväčšie obavy?

Ako sa učilo vo svojej predchádzajúcej škole?

Čo mu zvyčajne pomáha, keď sa cíti neistý?

Kto mu doma pomáha s učeníím?

Nie je potrebné pýtať sa na náročné okolnosti či podrobnosti o dôvodoch odchodu z krajiny. Ak ich rodina bude chcieť zdieľať, urobí to sama.

DÔLEŽITEJŠIE JE SA OPÝTAŤ:

„Čo by sme mali o vašom dieťati vedieť, aby sa u nás cítilo dobre?“

ZO SKÚSENOSTÍ ŠKÔL

Školy, ktoré od začiatku aktívne zapájali rodičov a pravidelne s nimi komunikovali, zaznamenali rýchlejšie napredovanie detí nielen v jazyku, ale aj v pocite bezpečia a dôvery voči škole. Niektorí rodičia sa začali učiť po slovensky spolu so svojimi deťmi, čo posilnilo motiváciu celej rodiny.

Informácie sú rovnako dôležité pre rodičov. Hoci pre nás sú mnohé školské pravidlá samozrejmosťou, nemôžeme predpokladať, že je to tak aj pre rodinu, ktorá prišla z iného školského systému, často z inej kultúry. Preto je užitočné pripraviť jednoduché informačné materiály v jazyku, ktorému rodičia rozumejú.

NEMALI BY CHÝBAŤ INFORMÁCIE O:

- školskom systéme na Slovensku,
- rozvrhu, predmetoch a podpore, ktorá sa s nimi spája,
- možnostiach podpory pre dieťa (napr. podpora asistenta, používanie aplikácie google lens na preklady, slovník, tablet, Smartbooks alebo iné aplikácie s obsahom učiva v jazyku dieťaťa)
- hodnotení,
- školských kluboch, krúžkoch a voľnočasových možnostiach,
- komunikácii cez EduPage,
- ospravedlňovaní neprítomnosti,
- školskej jedálni,
- školských podujatiach.

Čím menej neistoty budú zažívať rodičia, tým pokojnejšie bude prichádzať do školy aj ich dieťa.

Rodičov môžeme povzbudiť k tomu, aby si informácie našťudovali aj sami, napríklad na stránke <https://ukrajina.minedu.sk/>

Prvé stretnutie s dieťaťom

Súčasťou procesu nástupu dieťaťa do školy by mala byť vstupná jazyková diagnostika, v rámci ktorej sa posúdi aktuálna úroveň porozumenia a používania slovenského jazyka v oblastiach čítanie, počúvanie, konverzácia, samostatný ústny prejav a písanie. Rovnako je dôležité posúdiť úroveň doterajšieho vzdelania dieťaťa. Z našich skúseností vieme, že niektoré deti prichádzajú do našich škôl bez predchádzajúcej skúsenosti pravidelnej a kontinuálnej školskej dochádzky (napríklad kvôli pandémie COVID 19 a následnej vojne, prípadne častému sťahovaniu), takže je pri nich potrebné sústrediť sa aj na vybudovanie návykov plnenia školských povinností.

PRÍBEH OLEKSANDRA

Keď Oleksandr pred pár rokmi prvýkrát nastúpil do slovenskej školy, bol to tichý a poslušný chlapec. Nič vtedy nenasvedčovalo tomu, aké veľké výzvy naňho ešte len čakajú.

Trieda ako súčasť rovesníckej podpory

Ako sa nové dieťa adaptuje v škole, do významnej miery ovplyvňuje to, ako ho prijme kolektív triedy, do ktorej prichádza. Nejde len o priateľskosť či ďalšie sociálne zručnosti samotného dieťaťa. Rôzne triedy sa líšia v tom, ako sa do nich podarí novoprichádzajúcim spolužiakom včleniť – závisí to napríklad od ich atmosféry, vzťahov, vnútorných pravidiel. Každú triedu však vieme povzbudiť k väčšej ústretovosti. To, ako o novom dieťati hovoríme ešte pred jeho príchodom, môže zmeniť, ako sa na neho bude trieda dívať. Stačí pár slov:

„Budúci týždeň k nám príde nový spolužiak. Prestáhoval sa na Slovensko a ešte sa len učí po slovensky. Pravdepodobne bude zo začiatku potrebovať pomoc, pretože ešte nerozumie. Spoločne mu ukážeme, ako to u nás funguje.“

Dôležitejšie než poznať detaily jeho životného príbehu je viesť triedu k empatii a porozumeniu toho, ako veľmi môže byť náročné prísť do novej triedy a zároveň komunikovať v neznámom jazyku.

MÔŽEME KLÁŠŤ OTÁZKY:

- Čo by pomohlo vám, keby ste prišli do školy, kde nikoho nepoznáte?
- Ako môžeme novému spolužiakovi uľahčiť prvé dni?
- Čo by sme určite robiť nechceli?

Týmito otázkami zároveň triedu zapájame do aktívneho hľadania riešení a kreatívnej spolupráce, čím v nich zároveň posilňujeme dôležité kompetencie pre budúcnosť.

Otázky môžeme zaradiť počas ranného kruhu - viac o **ranných kruhoch nájdete v bulletine Ranné kruhy v triede:** https://inklucentrum.sk/wp-content/uploads/2023/07/Buletin_Ranne-kruhy.pdf.

KEĎ NEROZUMIEM

V triede môžeme vyskúšať aktivitu, počas ktorej si žiaci a žiačky zažijú na vlastnej koži, aké to je nerozumieť komunikačnému jazyku. Môžeme skúsiť odviesť časť vyučovacej hodiny v jazyku, ktorý sa v triede neučí. Niekoľko minút zadávame jednoduché pokyny, kladieme otázky, rozdáваме pracovné listy a očakávame reakcie. Používame pritom prirodzenú gestikuláciu, ale neprekladáme.

Môžeme si všímať, ako budú žiaci a žiačky reagovať. Aktivitu po čase prerušíme, a vtedy prichádza najdôležitejšia časť – reflexia:

- Ako ste sa cítili?
- Ako ste sa správali?
- Ako ste sa cítili, keď ostatní zrejme rozumeli viac ako vy?
- Čo vám pomáhalo a čo by ste potrebovali, aby ste sa cítili istejšie?

Cieľom aktivity nie je, aby si trieda zažila rolu cudzinca a utečenca. Takú skúsenosť nie je možné nasimulovať. Cieľom je rozvíjať empatiu voči človeku, ktorý sa ocitol v prostredí, kde nerozumie jazyku ani zaužívaným pravidlám.

Spoločne aj na základe týchto skúseností môžeme pripraviť triedu na príchod dieťaťa s odlišným materinským jazykom – nájsť mu miesto, vytvoriť piktogramy, obrázkový rozvrh, mapu školy, či vytlačiť jednoduchý obrázkový slovník (https://nivam.sk/wp-content/uploads/manual_priloha-3_komunikacne-karty.pdf).

ZO SKÚSENOSTÍ ŠKÔL

Triedy, v ktorých sa aktívne rozvíja sociálna a emocionálna gramotnosť, lepšie prijímajú inakosť a dokážu spolupracovať aj so spolužiakmi a spolužiačkami s rôznymi odlišnosťami. Oplatí sa nespoliehať na to, že si deti medzi sebou nejak poradia, a stavať na podporu nácviku komunikačných zručností a budovaní vzťahov. Zlepšuje sa tým celková atmosféra a benefituje tak celá trieda vrátane učiteľov a učiteľiek.

„Buddy“ alebo dvojčka

Jedným z najjednoduchších a zároveň najúčinnějších opatrení je vybrať spolužiaka alebo spolužiačku, ktorý bude dieťa sprevádzať počas prvých týždňov – „buddyho“. Nekladíme na neho nároky tlmočenia či vysvetľovania učiva. Jeho úlohou je pomoc pri orientácii v škole a v školských zvykoch a pravidlách:

- ukáže cestu do jedálne,
- pomôže nájsť správnu učebňu,
- vysvetlí, čo sa práve deje,
- pozve dieťa do skupinovej práce alebo sa mu venuje počas prestávky.

Buddy systém funguje najlepšie vtedy, keď je prirodzený a dobrovoľný.

2. PRVÝ DEŇ: S AKÝMI POCITMI BUDE DNES ODCHÁDZAŤ?

Prvý deň v novej škole je pre väčšinu detí z cudziny veľmi náročným momentom. Ocitajú sa v prostredí, kde nerozumejú jazyku, nepoznajú pravidlá, nevedia, čo sa od nich očakáva, a často nemajú nikoho, na koho by sa mohli obrátiť. Zároveň to môže byť deň, ktorý výrazne ovplyvní, ako bude dieťa školu vnímať aj v nasledujúcich týždňoch. Nezapamätá si, čo sa počas dňa naučilo, veľmi pravdepodobne si však bude pamätať, ako sa v škole cítilo.

Skúsme prvý deň naplánovať tak, aby si dieťa pri odchode kladne odpovedalo na tieto otázky:

- Odchádzam domov s pocitom, že som tu vítaný/á?
- Mám na koho obrátiť?
- Záleží niekomu na tom, ako sa tu cítim?

Práve tieto prvé dobré skúsenosti motivujú dieťa komunikovať, učiť sa nový jazyk a postupne sa zapájať do života triedy.

MENEJ SLOV, VIAC BEZPEČIA

Privítanie nového spolužiaka či spolužiačky by malo byť prirodzené, nie príliš dlhé a pokojné. Nie je žiaduce upriamovať na dieťa pozornosť celej triedy, ak je zjavné, že mu to nie je príjemné. Mnohé deti sa v prvých dňoch snažia zostať skôr nenápadné. To je prirodzená reakcia na novú situáciu. Dôležité je, aby sa novoprichádzajúci stretli s úsmevom, prívetivosťou a ochotou.

Dieťaťu vyberáme miesto:

- v prednej časti triedy, aby dobre videlo učiteľa aj tabuľu,
- pri pokojnom a podporujúcom spolužiakovi či spolužiačke, ktorí plnia aj funkciu buddyho
- na mieste, kde môže prirodzene sledovať, čo robia ostatní.

Ukážte, ako škola funguje a kde sa čo nachádza. Počas prvých dní sa oplatí niekoľkokrát spoločne prejsť školu.

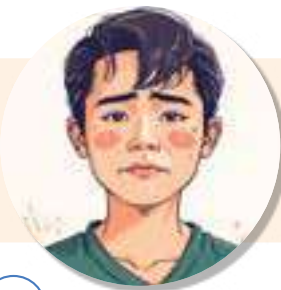
Prejdite si spoločne, kde na nachádza:

- trieda,
- jedáleň,
- toalety,
- telocvičňa,
- zborovňa,
- kabinet triedneho učiteľa.

Každé nové miesto je zároveň príležitosťou učiť sa prvé slovenské slová a byť v kontakte s buddym.

3. PRVÉ TÝŽDNE: NEJDE LEN O JAZYK

Pri adaptácii žiakov a žiačok z cudziny sa väčšinou sústredíme na rýchle nadobúdanie jazyka. Je to pochopiteľné – komunikačná bariéra bráni nielen učeniu, ale i rozvoju vzťahov a každodennému fungovaniu. Zlepšovanie sa v slovenčine je spojené aj s väčšou pohodou detí. Kľúčové je však mať realistické očakávania – naučiť sa nový cudzí jazyk na úrovni, ktorá umožňuje zvládať nielen bežné interakcie, ale i štúdium a samostatné vyjadrovanie sa, si vyžaduje dostatočne dlhý čas. To, že dieťa po čase cez prestávky komunikuje so spolužiakmi po slovensky, ešte neznamená, že je pripravené učiť sa v slovenčine bez podpory. Osvojenie jazyka potrebného na úspešné vzdelávanie je dlhodobý proces, ktorý môže trvať štyri až sedem rokov. Preto je dôležité zachovať primeranú jazykovú podporu aj vtedy, keď sa zdá, že dieťa už „hovorí po slovensky“.

PRÍBEH OLEKSANDRA

Presne toto sa napokon potvrdilo aj u Oleksandra – jazyková bariéra bola preňho taká veľká, že musel opakovať ročník, čo sa neskôr stalo jedným zo spúšťačov jeho hlbokej krízy.

PODPORNÉ MATERIÁLY

K téme jazykovej podpory vzniklo aj viacero výborných zdrojov, o ktoré je možné sa opierať, napríklad manuály <https://nivam.sk/o-organizacii/medzinarodne-projekty-a-spoluprace/erasmus-slovencina-pre-deti-cudzincov/>, ale i videá, pracovné listy a metodické materiály: <https://inklucentrum.sk/publikacie/slovencina-ako-druhy-jazyk/> kde si môžete objednať aj tlačene verzie učebníc.

ZO SKÚSENOSTÍ ŠKÔL

Jazykový pokrok detí z odlišným materinským jazykom sa zrýchlil, ak sa zúčastňovali programov psychosociálnej podpory vo svojom materinskom jazyku s prvkami kariérovej výchovy. Tieto stretnutia znižovali ich prežívanú úzkosť a podporovali sebavedomie, vďaka čomu začali odvážnejšie používať slovenčinu. Oslobodili sa od strachy z chýb a sústredili sa menej na správnosť vyjadrení a viac na komunikačnú rovinu.

Učenie prebieha oveľa efektívnejšie, keď je náš nervový systém v relatívnom pokoji a nemusí sa vysporiadavať s výraznejším stresom. Preto sa oplatí investovať nielen do jazykovej podpory, ale sprevádzať žiakov a žiačky z cudziny aj psychosociálnymi a kariérovými stránkami adaptácie. Ako budovať bezpečnú triedu, ktorá podporí učenie a láskavé vzťahy pre všetkých, si môžete prečítať v bulletine [Tvorba bezpečia](#). Okrem princípov bezpečia, ktoré sú univerzálne a zahŕňajú predvídateľnosť a zrozumiteľnosť prostredia i správania, možnosti voľby a podporujúcich vzťahov, potrebujeme proces adaptácie detí z cudziny obohatiť aj o informačnú časť. V rámci nej sa žiaci a žiačky oboznamujú so slovenskou kultúrou, hodnotami, ale i školským systémom, inštitúciami a organizáciami, ktoré môžu byť pri adaptácii nápomocné. Kľúčová je tiež práca s celou triedou, pri ktorej ponúkame aktivity zamerané na vzájomné spoznávanie sa, zvládanie náročných emócií, budovanie spolupráce a podobne. Netreba totiž zabúdať na to, že adaptácia sa netýka len dieťaťa s odlišným materinským jazykom, ale ide o proces zahŕňajúci celú triedu. Ak je v škole viac detí s rovnakým jazykom, môže byť pre nich dôležité, ak sa im umožňuje spolu stretávať počas prestávok a komunikovať v materinskom jazyku.

ZO SKÚSENOSTÍ ŠKÔL

V školách, kde učitelia cielene podporovali vytváranie vzťahov medzi slovenskými žiakmi a deťmi s odlišným materinským jazykom, sa deti rýchlejšie zapájali do spoločných aktivít a častejšie používali slovenčinu aj mimo vyučovania. Práve neformálne rozhovory počas prestávok alebo pri spoločnej hre patrili medzi situácie, v ktorých robili najväčšie jazykové pokroky.

4. ADAPTÁCIA NIE JE PRIAMKA

Deti prichádzajúce zo zahraničia pobytom na Slovensku neuzatvárajú svoju domovskú identitu. Učia sa navigovať dve paralelné reality – život na Slovensku a stále existujúci život v krajine pôvodu. Ich strata nemá jasný koniec. Dieťa vie, že jeho domov stále existuje a možno sa raz vráti. Jedna z najdôležitejších úloh počas adaptácie je preto učiť sa žiť s touto neistotou.

Nie je úlohou školy uzavrieť tento proces smútenia dieťaťa. Môžeme však vytvárať prostredie, v ktorom dieťa môže napriek prežívanej neistote bezpečne nadväzovať vzťahy, učiť sa a rozvíjať sa.

Každé dieťa prechádza procesom adaptácie svojím jedinečným spôsobom a tempom. Niekedy vnímame dieťa ako pasívne a nezúčastnené, niektoré je zas naopak veľmi reaktívne a nepokojné. Adaptácia neprebíha po priamke. Obdobia väčšieho pokoja sa môžu striedať s obdobiami smútku, hnevu či zvýšenej citlivosti. Návraty k prežívaniu nepríjemných emócií neznamenajú, že sa dieťa prestalo adaptovať. Je dôležité mať na pamäti, že rôznorodé správanie i prežívanie môže byť normálnou reakciou na veľmi náročnú situáciu neistoty a neukončenej straty.

KEĎ SA ZAČÍNA ROZHLIADAŤ

V prvých týždňoch pôsobia mnohé deti skôr opatrne a neaktívne. Nejde o nezáujem či rezignáciu. Často sú v pozícii pozorovateľov – snažia sa pochopiť pravidlá, vzťahy aj očakávania. Iné dieťa môžeme vnímať až prekvapivo bezstarostne. I to je v poriadku. Umožnime im, aby postupovali vlastným tempom pri zoznamovaní sa s triedou i jazykom. Dôležité je, aby získali pocit: „Patrím sem a som tu vítaný.“

Mladým ľuďom a ich rodičom poskytujeme tiež informácie o školskom systéme v zmysle prechodov na vyššie stupne vzdelávania a súvisiacich skúšok, ako i možnej podpore počas prechodov. Tieto informácie by mali mať ideálne grafickú podobu, ktorú si môžu so sebou vziať domov. Hoci sa môže zdať, že na stretnutí boli informácie pochopené, často sa stáva, že sa k nim treba opakovane vracáť a potvrdzovať ich.

Namiesto aktivít zameraných na výkon alebo jazyk sú vhodné aktivity, ktoré umožňujú deťom predstaviť samých seba bezpečným spôsobom. Sústrediť sa treba najmä na pozitívne prežívané oblasti a zdroje – čo ma baví, čo ma teší, v čom sa chcem zlepšovať.

Napríklad:

- vytvorenie **obrazu identity** (Odkiaľ som? Čo rád robím? Čo dokážem?) Môžeme pri tom využiť siluetu človeka – do rúk sa zakreslia alebo zapíšu zručnosti, do oblasti srdca záujmy a obľúbené činnosti, do hlavy plány alebo znalosti, do priestoru mimo telo symboly a dôležité veci z krajiny, z ktorej pochádzam).
- hľadanie **spoločných záujmov** vo dvojiciach a malých skupinách (napr. nájdite 3 veci, čo máte spoločné a 1 vec, ktorá je unikátna).
- spoločné tvorivé úlohy **bez súťaženia** (napr. vytvorenie spoločnej triednej vlajky, spoločná tvorba mapy školy a jej zákutí).

Tieto aktivity posilňujú zoznamovanie a zároveň ubezpečujú dieťa, že jeho pôvodná identita nemusí zostať „pred dverami školy“, ale môže sa stať prirodzenou súčasťou života triedy. Zároveň môžu tvoriť podklady do žiackeho portfólia, ktoré môže využiť pri kariérovom plánovaní, keďže sa prirodzene zameriavajú na záujmy a zručnosti.

Spočiatku môžu mnohé deti novú životnú realitu odmietať – neučia sa jazyk, nenadväzujú nové priateľstvá, nezoznamujú sa s okolitým prostredím. Našou úlohou vtedy nie je presviedčať ich, že zmena je definitívna a Slovensko je ich nový domov. Môžeme uznať ich nádej aj bolesť a zároveň pomáhať zvládať prítomnosť:

„Chceš sa vrátiť, to je OK. Nevieme, čo bude. Teraz si tu a spolu môžeme robiť to, čo ti pomôže v škole a na Slovensku.“

Plánovanie budúcnosti je v takomto období pre dieťa takmer nemožné, a pokiaľ ho k tomu nenútiť životné okolnosti ako napríklad posledný ročník ZŠ, netlačme na rozhodovanie alebo hľadanie budúcej perspektívy.

KEĎ SI ZAČÍNA UVEDOMOVAŤ ROZSAH ZMENY

Po počiatočnom období stiahnutia sa a nenápadnosti sa môžu začať objavovať výraznejšie emócie smútku, podráždenosti alebo väčšia citlivosť. Prejavy v správaní môžu byť intenzívnejšie, prekvapujúce a deti môžu reagovať silnejšie aj na drobné každodenné situácie.

V tomto období nie je cieľom presmerovať dieťa k pozitívnym emóciám. Jeho prežívanie a správanie zodpovedá náročnosti žitej situácie. Oveľa užitočnejšie je vytvárať priestor, kde môže svoje prežívanie pomenovať a vyjadriť napríklad prostredníctvom kresby, symbolických kariet, koláže.

Osvedčili sa aktivity, kde sa dáva priestor na validáciu prežívania:

- viacjazyčný slovník emócií (pomenovanie emócií býva náročné aj v rodnom jazyku, preto budovanie slovníka je jednou z prvých aktivít ako jazykovej, tak psychosociálnej podpory)
- mapa tela a emócií (do siluety tela zakresľovať, kde sa ktorá emócia nachádza, akú má farbu a intenzitu),
- krátke pravidelné ranné zastavenie s obrázkami emoji.

Vedieť povedať: „Dnes som nahneváný.“, môže mať väčší význam v adaptácii ako správne vyriešený pracovný list.

Orientácia na budúcnosť je v takomto období tiež málo pravdepodobná a preto sa nezameriavame na plánovanie či rozhodovanie. Neznamená to však, že v kariérove podpore sa nič nedeje. Je dôležité si uvedomiť, že i práca na sebareflexii a identifikovaní emócií je súčasťou kariérového rozvoja.

ČO SA MÔŽE SKRÝVAŤ ZA SPRÁVANÍM?

Niektoré prejavy dieťaťa	Dieťa možno prežíva...
Mlčí	bojí sa urobiť chybu alebo nemá energiu komunikovať
Je podráždené	frustráciu z toho, že mnohým veciam nerozumie
Odmietajú skupinovú prácu	neistotu alebo strach zo zlyhania
Často spomína domov	potrebuje si udržať spojenie s tým, čo je preň dôležité
Nechce hovoriť o budúcnosti	nevie si ju predstaviť a potrebuje čas
Pôsobí bez záujmu	môže byť vyčerpané, nie nemotivované

Mnohé prejavy správania dieťaťa môžu byť ovplyvnené jazykovou bariérou, únavou, predchádzajúcimi skúsenosťami aj osobnosťou dieťaťa. Preto je dôležité nesnažiť sa správanie rýchlo vysvetliť, ale zachovať si zvedavosť a vnímavosť.

KEĎ SA OBJAVÍ HNEV ALEBO KONFLIKTY

Mnohé deti reagujú na záťaž zvýšenou podráždenosťou. Môžu provokovať spolužiakov, zámerne porušovať pravidlá alebo sa dostávať do konfliktov s dospelými. Takéto správanie býva ľahko interpretované ako nevychovanosť, nedostatok rešpektu alebo zlá výchova. Navyše táto fáza často prichádza v čase, keď si myslíme, že adaptácia prebieha dobre a dieťa by už malo byť „v pohode“. O to náročnejšie je pre nás reagovať pokojne a s porozumením, že môže ísť o spôsob, akým dieťa dáva najavo preťaženie, frustráciu alebo pocit, že nad vlastným životom stratilo kontrolu.

PRÍBEH OLEKSANDRA

Aj Oleksandr prešiel touto fázou – z poslušného chlapca sa stal niekto, kto vyrušoval na hodinách a odporoval učiteľom. Nešlo o zlú výchovu, ale o spôsob, akým dával najavo hlbokú bolesť a pocit, že už na ňom nikomu nezáleží.

Opakované sa nám osvedčilo dôsledne nastavovanie pravidiel, nástojenie na ich dodržiavanie a ich a opakovanie. Hoci sa to niekedy dialo na úkor času venovaného učeniu jazyka, bola to investícia do nasledujúcich pokojnejších týždňov.

Okrem triednych pravidiel je dôležité venovať čas nácviku toho, ako zvládať silné emócie inak.

Môžeme skúsiť aktivity podporujúce stratégie regulácie:

- technika **Semafor** (Zastav sa – Pomenuj – Rozhodni sa),
- predstavenie niektorých stratégií (dýchanie s predĺžením výdychu, vzdialenie sa zo situácie, presmerovanie pozornosti, fyzická aktivita),
- vytvorenie **osobnej kartičky prvej pomoci** s overenými stratégiami pre konkrétne dieťa,
- krátke pohybové prestávky a senzorické aktivity.

Deti často vedia, že ich správanie nie je správne, ale nemajú zásobu techník, ako ho zmeniť. Preto potrebujú vedieť, čo môžu robiť namiesto toho.

KEĎ SA ZDÁ, ŽE SA NIEČO POKAZILO

Niektoré zmeny v správaní sa objavajú až po niekoľkých týždňoch alebo dokonca mesiacoch.

Dieťa alebo mladý človek, o ktorom sme si mysleli, že sa už dobre prispôbuje novej situácii, môže prestať komunikovať, byť podráždenejší či reagovať emocionálnejšie, odmietať spoluprácu, stratiť záujem o učenie, pôsobiť unavene alebo bez energie, vyvolávať konflikty či správať sa pre nás nepochopiteľne. Môžeme mať pocit zlyhania či zmaru, môže sa zdať, že sa adaptácia zastavila alebo dokonca zhoršila. Hoci mohli nastať okolnosti, ktoré spôsobili takéto zmeny v správaní, veľakrát to tak nie je a príčina je inde. Keď sa dieťa začne v škole cítiť bezpečnejšie, jeho psychika si môže dovoliť spracovávať pocity, ktoré dovtedy zostávali v úzadí. To, čo teda vyzerá ako krok späť, môže byť v skutočnosti prejavom sily a dôvery: „Teraz to už zvládneme.“

PRÍBEH OLEKSANDRA

U Oleksandra toto obdobie vyzeralo najbeznámejšie – prestal chodiť do školy úplne a chcel sa jej vzdať. Až spätne bolo vidno, že práve toto dno bolo bodom zlomu.

ZO SKÚSENOSTÍ ŠKÔL

Učitelia často opisovali, že najnáročnejšie obdobie neprišlo počas prvých dní, ale až po niekoľkých týždňoch. Deti, ktoré spočiatku pôsobili pokojne, začali byť citlivejšie alebo uzavretejšie. Školy, ktoré tieto zmeny nevnímali ako zlyhanie adaptácie, ale ako prirodzenú súčasť procesu, dokázali na ne reagovať pokojnejšie. Zachovanie predvídateľného prostredia, podpora vzťahov a záujem o prežívanie dieťaťa prispievali k tomu, že sa deti postupne opäť začali zapájať do života triedy.

KEĎ SA K ADAPTÁCII PRIDÁVA DOSPIEVANIE

Mnohé deti – vlastne už mladí ľudia – prichádzajú na Slovensko vo veku, keď prirodzene hľadajú vlastnú identitu, osamostatňujú sa od rodičov a viac sa opierajú o rovesnícke vzťahy. Ak sa k týmto vývinovým úlohám pridá strata domova, zmena školy, učenie sa nového jazyka a neistota z budúcnosti, môže byť adaptačný proces ešte náročnejší. Dospievajúci si často kladú otázky:

- Kto vlastne som?
- Kam patrím?
- Môžem byť súčasťou tejto triedy a pritom zostať verný svojej krajine?
- Mám sa snažiť zapadnúť, keď možno o pár mesiacov odídem?

Nejde len o kultúrnu adaptáciu, ale aj o prirodzené hľadanie identity.

PRÍBEH OLEKSANDRA

Oleksandr mal v čase svojej krízy pätnásť rokov – vek, keď sa otázky identity a spolupatričnosti spájali s náročným dospievaním aj s pocitom, že ako cudzinec nikam nepatrí.

Podpora hľadania identity v období dospievania sa prelína s podporou adaptačného procesu v období, kedy už mladý človek aspoň čiastočne prijal novú realitu a začína rozmýšľať nad budúcnosťou. Vtedy potrebujú mladí ľudia príležitosti objavovať svoje silné stránky a budovať pocit kompetencie.

Osvedčilo sa nám pracovať s:

- **kartičkami silných stránok a zručností** (nájdete ich medzi materiálmi k **portfóliu žiaka** - <https://inklucentrum.sk/partnerstvo-25/>),
- vzájomným oceňovaním medzi spolužiakmi a spolužiačkami,
- malými projektami, v ktorých môžu zažiť úspech (napr. porovnanie niektorých aspektov domovskej krajiny a Slovenska, tvorba videa alebo fotografií na nejakú tému, a podobne).
- **Žiackym portfóliom** (<https://www.kcv.cz/kp/portfolio/>) – kontinuálne zbieranie výsledkov práce žiaka alebo žiačky, vďaka ktorým je možné vizualizovať pokrok
- kariérové aktivity, ktoré prepájajú informácie o študijných možnostiach s plánovaním a nastavovaním cieľov.

Takéto aktivity zameriavajú pozornosť na budúcnosť, zdroje a schopnosti, o ktoré sa môžu oprieť.

5. KARIÉROVÁ PODPORA: KEĎ SA ZAČÍNA OTVÁRAŤ BUDÚCNOSŤ

Keď sa mladý človek v novom prostredí začne cítiť istejšie a dokáže viac premýšľať o budúcnosti, môžeme ho podporovať v ďalšom spoznávaní vlastných silných stránok, záujmov, hodnôt a skúseností. Kariérová podpora nie je len o výbere školy alebo povolania. Pomáha mladému človeku uvedomovať si vlastné zdroje, orientovať sa v možnostiach ďalšieho vzdelávania, formulovať vlastné ciele a získavať pocit, že môže svoju budúcnosť aspoň sčasti ovplyvňovať. Pri mládeži s odlišným materinským jazykom je dôležité pracovať s celým ich príbehom a nezužovať ich na skúsenosť „cudzince“. Môžu si z domova prinášať zručnosti, záujmy, skúsenosti a predstavy, ktoré sa v novom prostredí ešte len učia pomenovať.

PRÍBEH OLEKSANDRA

U Oleksandra sa práve tu otvorili dvere k zmene – keď Oksana objavila, že vášnivo miluje futbal a sníva o tom, že sa ním raz bude živiť, dokázala cez tento záujem osloviť aj jeho chuť učiť sa jazyky a napredovať v škole.

Zároveň je potrebné pomáhať im orientovať sa v slovenskom vzdelávacom systéme a realisticky spoznávať príležitosti aj obmedzenia, ktoré môžu ovplyvniť ich ďalšiu cestu. Jazyk, neznalosť systému alebo prerušená vzdelávacia dráha môžu predstavovať skutočné bariéry, nemali by sa však stať súčasťou predstavy mladého človeka o jeho vlastnej hodnote alebo možnostiach. Kariérová podpora preto nie je jednorazové rozhodnutie, ale dlhodobější proces, ktorý rozvíja schopnosť premýšľať o budúcnosti, rozhodovať sa, reagovať na zmeny a zvládnuť prechod na ďalšiu školu. Cieľom je podporiť mladého človeka, aby v ďalšom vzdelávaní dokázal pokračovať a postupne si vytvárať vlastnú cestu. Viac informácií ku kariérovej podpore nájdete napríklad v materiáloch **Krajského vzdelávacieho centra** (<https://www.kcv.cz/js/vicejazycne-deti-soucast-pestre-tridy/>) v Plzni.

6. ODOLNOSŤ DETÍ S ODLIŠNÝM MATERINSKÝM JAZYKOM

Každý príbeh dieťaťa z cudziny je jedinečný. Vidáme deti, ktoré na Slovensku nadviazali celkom plynulo na svoj život v domovine a ich adaptácia si nevyžadovala zvláštnu podporu. Veľakrát to pozorujeme u mladších detí, pre ktoré sú základnou kotvou bezpečia rodičia. Vďaka ich pokojnej podpore zmenu nepocitujú tak výrazne. Stretávame sa aj s mladými ľuďmi, pre ktorých pretrhnutie priateľských väzieb v krajine pôvodu bolo natoľko bolestivé, že trvá dlhé mesiace, kým sa otvoria novým možnostiam. Nech však proces adaptácie trvá dlhšie či kratšie, či ho sprevádzajú silné emócie, alebo plynie hladko, prežiť náročnú skúsenosť migrácie a nerezignovať na svoju budúcnosť si vyžaduje veľkú dávku odolnosti.

Odolnosť (alebo **reziliencia**) je schopnosť zvládať významnú záťaž, nepriaznivé životné udalosti alebo dlhodobý stres a napriek nim sa adaptovať, pokračovať vo vývine a zotaviť sa.

Odolnosť však nie je niečo, čo dieťa buď má, alebo nemá. Odolnosť totiž nie je individuálna vlastnosť, ale schopnosť, ktorá sa buduje vo vzťahoch. Neprejavuje sa tým, že dieťa neprežíva intenzívne a náročné emócie, ani že jeho správanie nie je poznamenané stresom. Náročné chvíle sú súčasťou budovania odolnosti, a dôležitými momentami sú následne opakované a cielené návraty do stavu relatívneho pokoja, kde dieťa doplní svoje zdroje. Tieto momenty sú významne ovplyvnené podporou dospelých, vzťahmi a bezpečím, ktoré má okolo seba. Odolnosť sa buduje aj vďaka tomu, že vidíme a pomenúvame to, čo sa dieťaťu podarilo, kam sa posunulo a čo už zvládlo, a zároveň ho povzbudzujeme v tom, aby skúšalo nové veci.

Škola má pritom mnoho možností, ako podmienky pre rozvoj reziliencie posilniť. Dieťa v nej môže nájsť:

stabilného dospelého,
ktorý si ho všíma
a na ktorého sa môže
obrátiť

pravidelnosť
a predvídateľnosť
každodenného života

spolužiakov
a príležitosti
na vytváranie
nových vzťahov

skúsenosť, že niečo
dokáže a postupne sa
zlepšuje

priestor hovoriť
o tom, čo prežíva

možnosť ovplyvniť
aspoň niektoré veci
vo svojom živote

To všetko môže pomôcť dieťaťu zvládať náročné obdobie.

Reziliencia neznamená, že dieťa všetko zvládne samo, ale že má dostatok vnútorných aj vonkajších zdrojov, aby mohlo postupne zvládať to, čo prežíva.

Ilustráciou tejto cesty odolnosti je príbeh, ktorý sme si už niekoľkokrát pripomenuli – tu ho prinášame v plnom znení.

ZÁZRAK MENOM OLEKSANDR

Keď Oleksandr pred pár rokmi nastúpil na základnú školu v Bratislave, bol to tichý, poslušný chlapec. No jazyková bariéra bola preňho príliš veľká a musel opakovať ročník. Sedieť v triede s mladšími spolužiakmi v ňom vyvolalo hlboký pocit hanby a osamelosti. Postupne sa z poslušného chlapca stal niekto úplne iný – vyrušoval na hodinách, odporoval učiteľom, prestával chodiť do školy. Utekal z vyučovania, spával na hodinách a jeho mama márne prosila, aby sa zmenil. Sám raz povedal: „Mami, ja tu už nechcem študovať. Nech urobím čokoľvek, všetci si o mne myslia niečo zlé, pretože som pre nich len cudzinec.“ Cítil sa izolovaný a sám – a tak sa vzdal a do školy chodil stále menej.

V tejto najťažšej chvíli sa objavila Oksana, citlivá a láskavá ukrajinská učiteľka z Inlucentra, ktorá už dva roky podporuje v Bratislave ukrajinské deti v teréne. Namiesto nálepky „problémový žiak“ si ku Oleksandrovi sadla, počúvala ho a spolu so školskou psychologičkou sa trpezlivo dotýkali jeho srdca. Zistila, že chlapec vášnivo miluje futbal a sníva o tom, že sa ním raz bude živiť. Táto spoločná reč otvorila dvere k zmene.

Krok po kroku sa začal vracieť do školy, sústrediť sa na učenie, zapájať sa do súťaží. Každé malé víťazstvo – tretie miesto v pretekoch, neskôr druhé – prišiel s radosťou ukázať Oksane. Sám od seba raz povedal svojej triednej učiteľke: „Chcel by som chodiť na doučovanie angličtiny a slovenčiny.“ Prvýkrát po dlhom čase chcel sám niečo dosiahnuť – lebo dobrý futbalista, ako vraví, musí vedieť po anglicky, ak chce hrať aj v zahraničí.

Dnes Oleksandr pravidelne chodí do školy, zlepšil sa v slovenčine, učí sa anglicky a nedávno vyhral školský turnaj. Jeho mama napísala učiteľom a Oksane dojemný list plný vďaky: „Zmenil sa natoľko, že som tomu spočiatku sama nedokázala uveriť. V jeho očiach opäť vidím život a svetlo.“

Oleksandrov príbeh je dôkazom, že keď dieťa niekto naozaj počúva a verí mu, ak sa mu prihovára v jeho reči a dokáže sa priblížiť aj samote v najtemnejších miestach – môže znovu nájsť jeho cestu k sebe samému...

7. MIEŠTO ZÁVERU – KÚZLO MOZAIKY KAŽDODENNÝCH SKÚSENOSTÍ

Výskumy ukazujú, že adaptačný proces neovplyvňuje jedna veľká intervencia, ale najmä každodenné skúsenosti dieťaťa v škole. Pocit bezpečia vzniká postupne – z predvídateľného režimu, jasných pravidiel, stabilných vzťahov a opakovaných skúseností, že dieťa do triedy patrí a môže v nej zažiť úspech. Aj preto majú význam krátke pravidelné rituály, ktoré zaberú len niekoľko minút:

- ranné kruhy s krátkym pristavením sa pri aktuálnom prežívaní,
- krátka dychová alebo pohybová pauza,
- zdieľanie jedného pozitívneho zážitku,
- kompliment alebo prejav láskavosti medzi spolužiakmi,
- pripomenutie jedného triedneho pravidla prostredníctvom krátkej scény.

Takéto drobné aktivity pomáhajú vytvárať prostredie, v ktorom môže napriek prežívanej neistote postupne budovať dôveru, nové vzťahy a pocit, že škola je miestom, kde je prijaté.

Potvrdzujú to aj naše skúsenosti – deti a mladí ľudia, ktorí dostávali takúto každodennú a dlhodobú podporu, uvádzali výrazné zlepšenie v nadobúdaní slovenského jazyka, v sebadôvere v komunikácii, v duševnej pohode a nadväzovaní vzťahov s rovesníkmi, ako i v plánované budúcnosti.

Aj keď sa môže zdať, že na podporu detí s odlišným materinským jazykom momentálne nie je kapacita, čas, ani financie, tieto deti v triedach sú a budú. Ich prehliadanie situáciu nevyrieši – naopak, z dlhodobého hľadiska sa môže prehlbovať napätie v triede a sťažovať spolunažívanie pre všetkých. Škola nemusí mať kapacitu na veľké systémové zmeny, no aj malé, dôsledné kroky sú tými, ktoré nakoniec rozhodujú. Pozornosť venovaná adaptácii týchto žiakov a žiačok sa môže neskôr prejavíť ako znížená záťaž pre celú triedu – detí, ale aj pedagógov. Úspešná adaptácia však nie je prínosom iba pre jednu školu či jednu triedu. Spoločnosť potrebuje mladých ľudí, ktorí sa cítia byť jej súčasťou, dokážu využívať svoje schopnosti a aktívne sa podieľať na jej živote – bez ohľadu na to, kde sa narodili. Každé dieťa, ktorému pomôžeme nájsť v novom prostredí bezpečie, vzťahy a svoje miesto, tak posilňuje nielen seba, ale aj spoločnosť, v ktorej žije.

PRÍBEH OLEKSANDRA

Presne to sa napokon podarilo aj Oleksandrovi, ktorého príbeh sme sledovali celým týmto textom – našiel v škole bezpečie, vzťahy a vieru vo vlastnú budúcnosť.

Držíme vám palce, aby sa vám v spolupráci s kolegami darilo ponúkať túto každodennú podporu tak, aby ste vy i vaše triedy vychádzali z tejto skúsenosti s pocitom zmysluplnosti a posilnenia.

Bulletin vznikol v rámci spolupráce s Krajským centrom vzdelávania v Plzni

O KCV: Sme vzdelávacia inštitúcia, ktorá podporuje školy, pedagógov aj širokú verejnosť. Ponúkame ďalšie vzdelávanie pedagogických pracovníkov, jazykové kurzy vrátane pomaturitného štúdia, skúšky z jazykov a tiež kariérové poradenstvo pre žiakov a žiačky, rodičov i dospelých, ktorí hľadajú svoju profesijnú cestu. Vďaka širokej ponuke programov a služieb pomáhame rozvíjať zručnosti, orientovať sa v možnostiach štúdia i práce a celkovo posúvať vzdelávanie v Plzenskom kraji dopredu.

Súčasťou našej činnosti v rámci jazykovej školy je aj rozvoj komplexnej podpory viacjazyčných detí pri vstupe na strednú školu a v priebehu ich štúdia na strednej škole.

KOLEKTÍV AUTOROV Z INKLUCENTRA A KCV
VIACJAZYČNÁ TRIEDA
KROK ZA KROKOM
PRAKTICKÝ SPRIEVODCA

ISBN-978-80-69169-11-1

9 788069 169111